

Iztok Ilich

VARUHI IZROČILA

Naša kulturna dediščina
v dobrih rokah

Mohorjeva
Celovec

VSEBINA

- 6 Mojca Ravnik** Slovenci smo bogatejši, kot se zavedamo
- 8 Uvod** Nenadomestljivi varuhi izročila prednikov
- 14 Praspomin mask** Kurenti, škoromati, brdanske šjme, cerkljanska lavfarjija
- 56 Sporočila mladega zelenja** Butare in ljubenske potice
- 76 Mlaji in kresovi – iz pomladi v poletje** Slovenski maji v Bregu in majenca
- 100 Zaščitna moč blagoslovljenih venčkov in šopkov** Venčki sv. Ivana, rožnica in rožinca
- 124 Kje je slovensko morje** Čupa, slovenski ribiči in muzej v Križu
- 138 Izročilo treh velikih malih muzejev** Kostanje, Škedenj, Ricmanje
- 172 Življenje pod staro streho** Polže, Filovci, Pleterje
- 198 Kleni Kraševci nad Trstom** Kraška hiša in Kraška ohcet
- 218 Zilja – severozahodni vogal slovenstva** Stara pošta in štehvanje
- 240** Pomembnejši viri in literatura

NENADOMESTLJIVI VARUHI IZROČILA PREDNIKOV

V znesene besede o narodnih koreninah, dediščini ali izročilu se zlasti v časih gospodarskih stisk in političnih kriz kaj lahko sprevržejo v šovinistično lomastenje o sveti krvi in zemlji pa o nešteti krivicah, ki da so jih sosedje prizadejali našemu narodu, in jih je treba popraviti. Čeprav z novimi krivicami. Za vsako ceno. Kam lahko to pripelje, je iz zgodovine dobro znano. In ne bi smelo imeti prostora v združujoči se Evropi, ki se zavzema za povezovanje v različnosti. Ne le za prepletanje vidnih in nevidnih kapitalskih povezav, ki utegnejo biti zelo brezobzirne, temveč tudi za odpiranje vrat in vratc do kulturnega izročila in posebnih identitet nešteti skupin in skupnosti, tudi številčno manjših narodov oziroma manjšin, ki v preteklosti niso prišle do besede ali so bile celo preganjane. Zdaj imajo več možnosti, da se ohranijo in na svoje dragocene posebnosti opozorijo tudi druge, kot so jih imele kdaj prej. Večji in močnejši jih ne zatirajo več s silo, največja nevarnost jim grozi pod

lastno streho – v razmišljanjih in ravnanjih, ki temeljijo na nevednosti in nespoštljivosti do lastnih dosežkov v preteklosti ter na pomanjkanju samozavesti v srečevanju s prihodnostjo. Kdor ne zna ceniti sebe in svojega, ne more pričakovati, da ga bodo cenili drugi! Ali kot je napisal manj nadarjeni, a v svojem času nadvse čaščeni Prešernov sodobnik Koseski: »Kdor ne spoštuje se sam, podlaga je tujčevi peti.«

Za to, da bi cenili sebe in svoje, kar ustvarjamo ali so ustvarili drugi pred nami, je ohranjanje spomina na minule čase in razumevanje razmer, v katerih so živeli in zdržali rodovi naših prednikov, še toliko bolj pomembno. Gre za našo skupno kulturno dediščino kot kolektivno vrednoto – v nasprotju z družinskim ali individualnim nasledstvom – ki nas poleg jezika najbolj nezamenljivo opredeljuje kot etnično skupnost. Če usahne spomin, se pretrgajo vezi, zaradi katerih smo ljudje to, kar smo. Kar hočemo biti, in ne, kar hočejo drugi – zaradi svojih sebičnih političnih ali gospodarskih koristi – da bi bili ali postali.

Ta knjiga ne želi drezati v neporavnane račune iz preteklosti, ki poglobljajo prepad med »nami« in »njimi«. Opozoriti hoče na nesnovno ali živo, tudi duhovno ter snovno oziroma materialno, neživo dediščino, ki nam je Slovencem skupna in po navadi vsaj ob praznikih zgladi ostre robove delitev in nasprotovanj. Predvsem pa se želi pokloniti dolgi vrsti širši javnosti malo znanih ali sploh neznanih varuhov spomina in nadaljevalcev izročila prednikov, v etnološki stroki imenovanih nosilci kulturne dediščine, ki za svoje delo skoraj brez izjeme ne prejemajo plačila državnih ustanov na tej ali oni strani meja, ki so večkrat v preteklosti usodno ločile Slovence in tiste, ki so ostali zunaj matične enote, kljub vsem zagotovilom o spoštovanju njihovih narodnih pravic obsodile na postopno izginotje.

Izražanje pripadnosti – ne na račun kogar koli drugega, temveč zaradi sebe, da bi obstali – je bilo med Slovenci, ki so po diplomatskih kupčevanjih, pri katerih niso imeli besede, ostali manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, na Hrvaškem pa so ta status za nekaj let celo izgubili, stoletje in več omejeno predvsem na ravni ohranjanja jezika. Če ne blizu pravopisa in slovarja knjižnega jezika, pa na obrobju v mnogo slikovitih narečjih in govorih. Ta naš skupni imenovalec se je – ponekod dolga desetletja brez opore v učbenikih in šolah – obdržal zgolj s petjem in rabo pri cerkvenih obredih, pa še to je bilo v najbolj zaostrenih časih prepovedovano in preganjano. Marsikje so poleg jezika ostale zadnji živi branik naše istovetnosti le še stare šege in navade – praznične in vsakdanje. Pa tudi te si tu in tam že prilaščajo pripadniki večinskih narodov, ki brez zadržkov prezirajo še tako utemeljene argumente jezikoslovja, etnologije in drugih strok – če jim ti niso po godu.

Tukaj ne moremo niti mimo ene naših nacionalnih »potez«, namreč nagnjenosti k povečevanju tujega – v »tujini« je vse boljše, bolje urejeno itn. – ter zaničevanja lastnega. Tudi kadar za to sploh ni razlogov v ravnanju sosedov, prepričanih v njihovo kulturno in vsakršno večvrednost, s katero so nas zlasti v zadnjih dveh stoletjih poskušali »rešiti« iz zarobljene zaostalosti.

Še takrat, kadar smo sami poskušali opozoriti na svojo posebnost in prepoznavnost, po navadi nismo imeli prav srečne roke. Spomnimo se na primer, s kolikšno vnemo smo si pred leti prizadevali za priznanje avtohtonosti lipicanca na naših tleh. Sivi kraški konj je bil res eden njegovih prednikov, vendar je kobilarno na ozemlju, poseljenem s Slovenci – Primož Trubar je s tem skupnim imenom le malo prej prvič tako označil naše prednike! – leta 1580 ustanovil nadvojvoda Karel II., ki najbrž ni niti vedel, kako govorijo domorodci na tem kosu ozemelj pod habsburško krono. Domačega konja so križali s španskim, arabskimi in drugimi pasmami, pri čemer znanje slovenskega kmeta bržkone ni igralo vidnejše vloge. Dejstvo, da so plemenitega lipicanca zredili na naših tleh, nam seveda daje pravico, da ga imamo (tudi) za svojega; koliko si to v resnici zaslužimo, pa postavljajo pod vprašaj tudi težave lipiške kobilarne in številni pogini konj v zadnjih letih.

Kakor koli, plemeniti beli konj se nam zdi dovolj imeniten in veličasten, da bi si ga pripeli na svoj grb. Predvsem v primerjavi s preprostimi lesenimi konstrukcijami kozolcev,

klopotcev ali čebelnjakov s panjskimi končnicami, čeprav so ti v resnici samo naši, izdelki spretnih rok in bistre pameti naših slovenskih prednikov. Da niti ne omenjamo človeške ribice ter vrste endemičnih rastlin, ki so si, prav tako brez naših posebnih zaslug, za bivališče izbrale naše podzemlje, tla in nebo, kaj šele divjih poganskih korenin pustnih, velikonočnih, kresnih in drugih starih šeg čaščenja prebujajoče se pomladi ter množice samo pri nas znanih jedi ter, ne nazadnje, jezika s toliko narečji in govori, kot jih ima le malokateri!

Stroka, zlasti etnološka, je na tem področju nadvse dragocena. Odkar je naša država leta 2008 ratificirala in z zakonom uredila tudi pridružitvev načelom Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, je svetovalno in usmerjevalno delovanje stroke bolj povezano in učinkovito. Register žive kulturne dediščine, ki je osrednja zbirka podatkov o živi dediščini – vanjo spadajo nesnovne dobrine, kot so prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine, in z njimi povezane premičnine in kulturni prostori, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino –, je čedalje daljši. Sredi leta 2013 je bilo v seznam nesnovne dediščine Republike Slovenije, ki nadgrajuje seznam stavbne in druge kulturne ter naravne dediščine, vključenih 21 enot, med njimi izdelovanje poljubinskih pirhov in svetoivanskih venčkov, večini izdelovanja ljubenskih potic in kranjskih klobas pa sta bili že razglašeni za živi mojstrovini državnega pomena. Že v letu 2012 pa so prizadevanja Narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu pripeljala do vpisa domačih

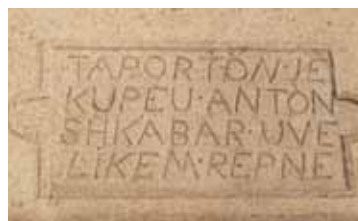
ledinskih in hišnih imen v Šmarjeti v Rožu/St. Margareten im Rosental, dela krajevne in narodne kulturne dediščine Slovencev na Koroškem in vira za raziskovanje njihovega družbenega in gospodarskega razvoja, na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine v Avstriji.

O zgodbah nekaterih enot s tega seznama pa tudi o mnogo drugih »živih spomenikih« govori tudi knjiga Varuhi izročila. Gradivo zanjo se deloma opira na avtorjeve objave v časnikih in revijah v zadnjih štirih letih in je za to priložnost osveženo ter dopolnjeno, deloma pa je bilo zbrano na novo, med ponovnimi ogledi in pogovori z varuhi in nadaljevalci živega spomina. Bolj kot na stroke, ki so na nacionalni ravni postavljene za raziskovanje in ohranjanje snovne in nesnovne dediščine, pa hoče knjiga opozoriti na ljudi, posameznike in skupine »na terenu«, ki večinoma niso izšolani strokovnjaki, temveč zbiralci predmetov ter v besedah, likovnih stvaritvah in glasbi shranjenega izročila, varuhi starin, nadaljevalci v davnino segajočih krajevnih in hišnih šeg ter drugi požrtvovalni ljubiteljski zanesenjaki. Kajti brez dela vseh teh ohranjevalcev spomina bi bili veliko bolj siromašni vsi, ki jih še povezujeta naš jezik in kulturno izročilo in se (še) čutijo Slovence. Velika večina teh ljudi zgolj nadaljuje, kar so se naučili doma od staršev in sosedov. Niso ravnodušni do propadanja in izginevanja pričevanj preteklosti in tudi zato brez velikih besed, a s toliko več srčnosti ohranjajo in posredujejo naprej našo izjemno pestro skupno snovno in nesnovno dediščino.

Številni o tem niti posebej ne razmišljajo, temveč si v dneh, ki so že od nekdaj prazniki, svetni ali posvetni, nadenejo

iz lesa, kož ali listov in vejic potrpežljivo izdelane maske ali slavnostne noše, prižigajo kresove in postavljajo mlaje, spletajo butarice in venčke ter povezujejo šopke, popravijo zavrženo orodje ali kos pohištva in ga postavijo skupaj v majhen muzej, zamenjajo dotrajan tram ali celotno slamnato streho na stari domačiji, priložnosti primerno zapojejo in zapelejo ter spečejo in skuhamo, kar so pekle in kuhale njihove babice in prababice. Po navadi brez posebnih spodbud od zunaj, bolj zase kot morda v veselje radovednežev od drugod, skrbijo, da vsa ta bogata dediščina – zlasti na bolj ko ne divje urbaniziranem podeželju in sredi degradirane naravne krajine – živi naprej svoje nemalo kdaj skrivnostno življenje. In vztrajajo, čeprav se tudi v današnjih mirnejših časih, ko z državnih meja izginjajo še zadnje zapornice in stražniki, v svojem okolju srečujejo z nerazumevanjem in nasprotovanji – z bolj prikritim, a nič manj trdovratnim postavljanjem ovir, kar se najbolj občutno kaže v krčenju ali celo ukinjanju denarne in drugih oblik pomoči krajevnim društvom in skupinam, ki imajo med svojimi cilji ohranjanje dediščine, tako da še večji del bremena »držanja pokonci« pada na njihova ramena.

Tukaj se kajpada ni bilo mogoče spomniti vseh. Zato, ker jih je veliko, in morda še bolj zato, ker so nekateri tako tihi in skromni, da za njihovo samoumevno delovanje pogosto ne vedo – ali ga ne cenijo – niti v najbližjem okolju. Tako je bilo na posameznih področjih večinoma mogoče posebej omeniti samo eno ali dve imeni in za njima skriti zgodbi, druge pa le omeniti ali še to ne. Moje priznanje in zahvala sta namenjena tudi njim.

PRASPOMIN MASK

Nadevanje mask in odevanje v nevsakdanja, največkrat strašljiva oblačila, je nadaljevanje najstarejšega spomina. Praspomina na strahospoštovanje in čaščenje naravnih sil in pojavov, ki si jih človek ni znal razložiti, je pa občutil, da mu krojijo življenje. Arheologi, antropologi, etnologi, zgodovinarji in drugi raziskovalci in razlagalci življenja v preteklosti so o izvoru, razvoju in pomenu mask razvili različne teorije. Prevladuje mnenje, da je bila živalska preobleka prastara lovska ukana, vendar tudi več kot to. Etnolog Niko Kuret, naš najtemeljitejši raziskovalec izvora in pomena maskiranja, ki se je s tem pojavom z nešteto podobami in pomeni začel sistematično ukvarjati sredi petdesetih let 20. stoletja, na primer meni, da je bila kamenodobnemu lovcu živalska preobleka sestavni del magičnega lovskega obredja. V različnih oblikah se je – kot nadevanje obraznih mask ali celovito preoblačenje skupaj z različnimi atributi – tako obredje ohranjalo v vseh civilizacijah.

Liški pustje v ljubljanskem Tivoliju

Vrbiški šjmi, Črni in Beli lovec

Kleščar čaka na svoje.

Niko Kuret opozarja, da je maskiranje v Evropi na renejši odpor naletelo šele v obdobju reformacije, po robu pa se mu je postavilo tudi razsvetljenstvo, vendar pa različne uredbe in omejitve niso segle čez mestne meje, tako da je „na deželi starodavno izročilo, v stoletjih mnogokrat predrugačeno, živel naprej”. Kurentom, našim najznamenitejšim maskiranim likom, je bil na primer še pred dobrimi šestdesetimi leti prepovedan vstop v ožje območje Ptujja, v zadnjih desetletjih pa se je prav naše najstarejše mesto razvilo v največje karnevalsko središče v tem delu Evrope.

Trdoživi spomin se je s časom prilagajal razvoju družbenih odnosov in skozi tisočletja bolj ali manj uspešno kljuboval vsem poskusom, da bi ga bodisi ukinili bodisi si ga podredili. Tudi krščanstvo je pustne šege z magičnim ozadjem, kadar jih ni moglo odpraviti, posredno sprejelo v svoj koledar, tako da je s pepelnično sredo, štirideset dni pred veliko nočjo (glede na njen spreminjajoči se datum), naredilo konec predvsem z ženitovanjskimi šegami povezanimi objestnostmi in preobjedanjem z zapovedjo posta – opustitve mesa in drugih večinoma mastnih in nasitnih prazničnih jedi.

Nekatere oblike pustnih šeg so se kljub občasnim prekinitvam v razmeroma pristni obliki presenetljivo živo ohranile do našega časa. Na Slovenskem je ta dediščina izjemno bogata in najbolj živa v hribovitih, odročnih naseljih – zlasti v Posočju, na Cerkljanskem, v Brkinih ter v Halozah in na Ptujskem polju –, ki so šele pred nekaj desetletji dobili boljše cestne in druge povezave s kulturno in gospodarsko razvitejšimi središči. Posamezniki in skupine, ki v tem

Tminska pustna muzika na Prešernovem trgu v Ljubljani

Kurentinja na Kongresnem trgu v Ljubljani

Kurenti opazujejo spretnega mladega pokarja.

Podgrajski škoromati na turistični prireditvi v Ljubljani

Mimohod Ploharjev iz Cirkovc na Ptuj

Na ptujskem karnevalu nastopa tudi Rusa.

našem informacijsko prepletenem in povezanem ter obnem vedno bolj razrvanem 21. stoletju ta spomin ohranjajo pri življenju, se o prastarih koreninah svojega početja večinoma ne sprašujejo. Tisti, ki jih ni tako ali drugače zajela komercializacija, se prepuščajo toku, nastopajo, tekmujejo in si izmišljajo različne dodatke, da bi bili še bolj opazni, nekateri pa vendarle ostajajo ob robu in se v pustnem času posvečajo predvsem sebi. Če se že udeležijo katerega od množičnih karnevalskih prireditev v domovini ali na tujem, tam pač nastopajo in se večinoma tudi uklonijo pričakovanjem prirediteljev, doma pa se počutijo samo doma, v svojem okolju, med svojimi ljudmi. Ker so tako sami s seboj, se nemalokdaj tudi sprejo, tako da obhodov kakšno leto ali tudi več ne pripravijo – dokler jih sčasoma toliko ne pogrešajo, da jih, okrepljeni z mlajšimi močmi, spet obnovijo.

Kurenti – koranti

Kurent, v domačem štajerskem okolju korant, ki so mu sčasoma poleg preganjanja zime – čeprav je za to po navadi že nekoliko pozen – pripisali tudi premagovanje zla, prinašanje sreče in dobrega ter še nekatere druge lastnosti, je na Slovenskem predvsem po zaslugi medijev najbolj množičen in prepoznaven, pa tudi postopnim spremembam najbolj izpostavljen pustni lik. Se prilagaja in posodablja. Pridobiva, a tudi izgublja – s čedalje večjo množičnostjo predvsem svojo „dušo“, ki ji etnološka stroka še ni prišla do dna.

Spremembe se kažejo že pri opravi, kurentiji – za številne bolj prav korantiji – kar je navzven najbolj vidno pri tleh: namesto nekdanjih težkih domačih škornjev in

Skupine iz Rogoznice in od drugod se zgrinjajo v mesto.

Samo še nekaj korakov ...

čevljev prevladuje udobnejša športna obutev. Pa je tudi z njo bolj tek kot hoja in poskakovanje, da se oglašajo zvonci, pod bremenom težkih mask in še težjih kožuhov nadvse utrudljivo početje. In opazovalca še vedno spreleti srh, če se mu operjena ali rogata prikazen preveč približa. Takrat le malokdo pomisli, da je strašljivo bitje pod tradicionalno, do 40 kg težko opravo zasoplo, preznojeno, žejno, izmučeno ... Vse to pa ni previsoka cena

za občudovanje in časti, ki so jih deležni kurenti, ko se zberejo pred svojimi vasmami in se nato zapodijo po mestnih ulicah. Le malokdo se še spomni časov pred prvim organiziranim kurentovanjem leta 1960, do katerega so kurenti veljali za preveč strašljive in nespodobne, da bi smeli v mesto. Razsajati so smeli samo po vaseh Ptujškega in Dravskega polja, Haloz in južnih obronkov Slovenskih goric ter spremljati orače in pokače z dolgimi biči, ki so dandanes prav tako skoraj povsod le še pustne šeme v bolj ali manj enotno ukrojenih kostumih.

A so kurenti tudi v resnici znali biti grobi in nevarni. Kadar sta se srečali skupini iz dveh vasi, je nemalokdaj tekla kri. Taki, kar se da mogočni in košati, grozoviti in hrupni, pa so seveda morali biti, če so hoteli dokončno opraviti z zimo, ki je v svojih zadnjih zdihljajih znala še kako udrihati z repom! V novejšem času tradicionalna tekmovalnost le še izjemoma prerase v bolj trdo merjenje moči.

Nekoč so se kurentov bali stari in mladi.

To sem jaz – pustni kralj kurent!

Danes se izpod mask pokažejo tudi otroški obrazi.

Nekoč so si kurenti sami naredili opravo iz tistega, kar je bilo pri hiši. In sami so si morali pridobiti pisane robce – tudi zgrda, če ni šlo zlepa – kot odkupnino deklet, ki so jih ulovili. Kdor je imel za pasom ali na ježevki pritrjenih več robcev, je bil bolj spoštovan; zdaj si nastopajoči pripenjajo kar kupljene cunjice. Svojčas so se kurenti delili na dve večji skupini, na markovske s pernatim pokrivalom in haloške z rogovi, v zadnjem času, ko prihajajo skupine tudi iz drugih vasi, so razlike med njimi že precej zabrisane. Sprva so smeli biti kurenti le neporočeni fantje, saj je imelo njihovo rogoviljenje tudi globlji simbolni pomen iniciacije in spodbujanja rodovitnosti zemlje. V novejšem času so med njimi tudi moški in čedalje več otrok, ne manjka pa niti žensk in deklet. Če je to med sprevedom še skrito, je očitno, preden si nadenejo maske, ali se pokaže, ko si jih na koncu ali že kar spotoma snamejo, da si oddahnejo.

Etnologi, jezikoslovci in drugi raziskovalci omenjajo različne vloge in naloge kurenta, tudi sorodstvo z veseljakom in uživačem Dionizom, saj glede njegovega izvora niso enakega mnenja. Po svoje so ga ovekovečili pisatelj Ivan Cankar, slikar France Mihelič, skladatelj Lojze Lebič in drugi umetniki. Vendar so kurenti zdaj že lep čas predvsem kralji večjih pustnih prireditev. Ptuj se je največ na njihov račun uvrstil v evropsko združenje karnevalskih mest FECC, sami pa so si predvsem z uspešnim „marketingom“ priborili prvenstvo med pusti na Slovenskem. Postali so tako rekoč institucija, tudi izvožno blago. So svojevrsten zaščitni znak Planice in stalnica mnogo drugih, zlasti smučarskih prireditev doma in

celo daleč na tujem. Obenem pa je pojavljanje kurentov na prireditvah, ki nimajo nič opraviti s pustnim časom, bolj ko ne tragikomično, groteskno početje, ki jim jemlje veličino in krni njihovo avtentičnost.

Kurentovanje se sicer začne na svečnico v Budini pri Ptujju s kurentovim skokom, ki naznani, da so začeli klicarji pomladi reči jemati v svoje roke. Tej za turiste prav tako mikavni prireditvi sledi teden dni pred pustno soboto prvi množični zbor na Ptujju. Zamenjave župana in spreveda pred novim princem se udeležijo tudi predstavniki drugih središč s tradicionalnimi pustnimi prireditvami – od Cerknega do Litije in Cerknice –, vendar so kurenti na domačem dvorišču seveda osrednja atrakcija. V dneh do pepelnične srede imajo iz leta v leto več dela. Urnik prireditev je tako zgoščen, da se jih vsak dan zvrsti po deset in več! Drugače – kot je videti – niti ne gre več, saj je tudi kurentovanje podleglo „tržni“ naravnosti organizatorjev prireditev in potrošniškemu hlepenju po vedno več, po novih presežkih in rekordih za v Guinnessovo knjigo ali vsaj za domače kronike. V kurento se, ironično, napravijo tudi nekateri občinski veljaki in estradniki. Ob vsej pozornosti, ki jo priteguje, je bojazen, da bi bil kurent kot lik pozabljen, zagotovo odveč; bolj se je ob vseh neizogibnih „posodobitvah“ bati, da bo sredi mestnega hrupa živel le še kot maškara – po besedah Janeza Bogataja kot eden od primerov izumljene tradicije –, kot slikovita prikazen brez povezave z magično vsebino, zaradi katere je kurent postal kurent. Vedno več kurentov tako v resnici pomeni vedno manj kurentov.

Kurentija je naporna reč ...

Podlehniški pogrebci se zbirajo.

So pa tudi izjeme, ki se ne prepuščajo prevladujočemu toku. Na primer v Podlehniku, vasi v osrčju Haloz, kjer kar osemnajst društev po svoje skrbi za ohranjanje krajevne kulturne dediščine. Tudi njihovi koranti s spremljevalnimi skupinami se udeležijo najbolj množičnega shoda na Ptuj in kdaj pa kdaj gredo še kam, vendar so razen dneva ali dveh – od trenutka, ko pokarji zavihitijo svoje biče, do slovesa od pokojnega *Pusta*, *Fašenka*, in slovesne upepelitve njegovega trupla –, doma, med svojimi. Vračajo se tudi k bolj avtentični opravi iz časov, ko so si mladeniči sami pripravili opremo iz kož, oblačil in obuval, ki so jih imeli pri roki na kmetiji. Dokler v okolici Ptuja niso gojili ovac oziroma si niso mogli privoščiti ovčjih kožuhov iz drugih predelov nekdanje Jugoslavije, so imeli krajša, le do kolen segajoča oblačila predvsem iz

Podlehniški „zajci“ – napravljeni kot nekdanji kurenti

zajčjih kož pa tudi pokrivala so bila manj košata in zvonci manjši. Od tod tudi njihov vzdevek „zajčji koranti“.

Največ zaslug za ohranjanje te tradicije in vračanje k njeni bolj prvobitni obliki ima Zlatko Gajšek, predsednik podlehniškega Kulturno-folklornega društva z ljudskimi pevci Kopači, ki ohranja zlasti izročilo domačega *fašenka*. Pred leti je bil tudi sam pokar in še vedno skrbno hrani za to opravilo sešito slovesno oblačilo. Z živo pisano kravato! „Ja, kravata je obvezna!” odgovori na malce začuden pogled. In nadaljuje: „Za pokanje velja, da odganja zimo in vse slabo ter naznanja pomlad. Skoraj pri vsaki hiši v Halozah je vsaj eden znal pokati in fantje so med seboj tekmovali, kdo bo počil večkrat in močnejše. Pokarji so dejavni ves dan. Ko ima kdo čas, odloži delo, poprime za bič, *gajžlo*, in poka. Najraje v večernih urah, saj je v temi in tišini pok glasnejši. Velikokrat se ob večerih zberejo na kateri od domačij in ob dobri kapljici ter smehu in zabavi med seboj tekmujejo v pokanju.”

Pripovedovalec zna odstreti veliko zanimivega tudi o vsem drugem, kar se je in se še dogaja v pustnem času v Podlehniku in bližnji okolici. Na primer o tradiciji oračev. Plug, v katerega so vpreženi *konjiči*, namreč spremljajo najpomembnejši liki v teh sprevodih, koranti, obuti v visoke usnjene škornje, opasani s petimi kravjimi zvonci in z *ježovko*, ježevko v roki; eden izmed njih tudi pluži. Ustno izročilo o njih, opozarja Zlatko Gajšek, sega v leto 1910. Po njem so orači hodili od zaselka do zaselka, od hiše do hiše od pustne nedelje do pustnega torka opoldan. Popoldne je vedno namenjeno le *maškoram* – „navadnim” maskam.

Zlatko Gajšek – „duša” podlehniške kurentije je bil tudi sam pokar.

Ježevka je nujni del oprave.

Žalostno-veseli pogrebni sprevod

Ovčjega kožuha si некоč ni mogel privoščiti vsakdo.

„Na haloškem območju se je včasih pojavljalo veliko skupin oračev, ki so preganjale zimo in zle duhove,” nadaljuje Zlatko Gajšek in dodaja, da so se „nekateri med seboj tudi spopadle, predvsem zaradi obvladovanja terena, saj je šlo za hrano in zaslužek. Obredna pravila se spoštujejo še danes. Prvi pride k hiši *sejavec* in gospodarja in gospodinjo, ki orače navadno pričakata na pragu hiše, povpraša, ali lahko zaorjejo za debelo repo, kar pomeni dobro letino, zdravje, srečo in veselje pri hiši. Po odobritvi orači, ki jim pokar z bičem da znak, zaorjejo in zaplešejo po dvorišču, sejavec pa poseje seme (pleve) za dobro letino. Nato se vsi z gospodarjem rokujejo, z gospodinjo pa tudi zaplešejo. Korant mora k hiši priti obvezno pokrit s kapo. Po končanem obredu vodja oračev gospodarju in gospodinji zaželi:

Poslovilni govor

*Bog vam daj sreče pri hiši,
na dvorišči, v štali,
na poli pa v gorici.
Gospodinji in gospodarju pa vsem pri hiši
pa še sto let zdravja pa veselja,
hup prmojstokrat, to pač mora biti!*

Za opravljeno delo in izrečene lepe želje so orači obdarjeni s klobasami in krofi ter z jajci in denarjem. Na domačijah jim postrežejo tudi s kuhanim svinjskim rilcem, čobekom, z domačo klobaso in s pijačo. Ob zameri pri hiši – če naleti na zaprta vrata – pa se korant povalja, *pokota*, po tleh, kar pomeni najhujšo nesrečo za hišo, pogin živine in nesrečo nasploh. Zato orači še danes zelo pazijo, da se komu pri hiši ne bi zgodilo, da bi padel, to bi bilo zelo slabo sprejeto od gospodarjev.”

Častna straža

Pokojniku se poklonijo tudi žalujoči kurenti.

Fašenk izginja v plamenih.

Nekatera razmišljanja Zlatka Gajška pa so tudi manj optimistična in spodbudna:

„V mladih letih, pred desetletji, smo *fašenka* še kako potrebovali,” pravi, „posebno otroci! Našemljeni v različne maske smo mladi in manj mladi od pustne nedelje do torka tekali od hiše do hiše in zganjali norčije, da smo si prislužili kakšen dinar. A časi se spreminjajo. In medtem ko smo pred desetletji pust potrebovali mi, danes za svoje preživetje *fašenk* potrebuje nas. Glede na to, da mladih ni mogoče privabiti v skupino oračev, nam